

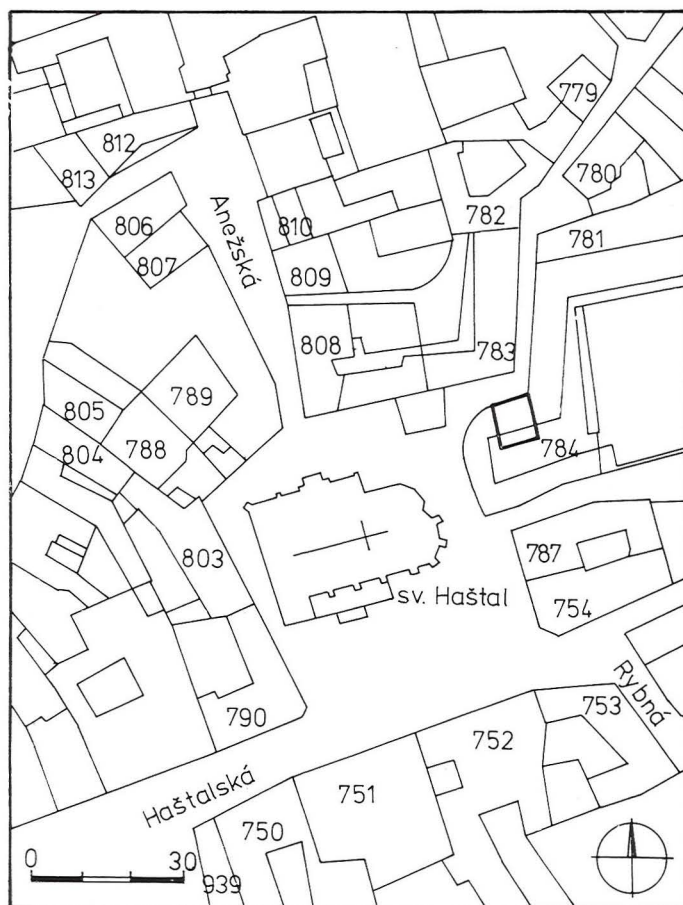
Poznámky k místopisu a dějinám farní osady svatohaštalské

Vybrané kapitoly ze středověké historie tzv. haštalsko-anežské čtvrti v Praze byly v novější době z různých hledisek několikrát zpracovány a publikovány. Studium některých druhů písemných pramenů dovoluje však přinést další poznatky o osídlení této zajímavé části Starého Města. Předmětem zájmu tohoto příspěvku bude severní a severovýchodní část Haštalského náměstí, především domy čp. 784/I a čp. 788–789/I, spojené svou historií s lokalizací svatohaštalské školy a fary.

Nejvýraznějším prvkem středověkého osídlení tohoto území v těsném sousedství Anežského kláštera byl bezpochyby kostel sv. Haštala. První písemnou zmínku o něm nacházíme v listině Václava I. vydané 21. března 1234 pro klášter sv. Františka a jeho špitál. Klášterní špitál je v písemnosti situován do blízkosti kostela (*hospitale situm apud s. Castulus*).¹ Z textu listiny vyplývá, že kostel již nějakou dobu existoval, mnozí badatelé proto předpokládají jeho románský původ. Samotný kostel sv. Haštala patřil pod podací právo české královny, která nad ním držela i patronát.² Další písemné zprávy o kostele a osadě v jeho blízkosti pocházejí až z druhé poloviny 14. století. Jako výslovně farní kostel je chrám sv. Haštala poprvé uváděn v nadační listině z roku 1357.³

Byla-li patronkou kostela a společně s ním i příslušné farní osady sama česká královna, je velmi pravděpodobné, že se postarala již v nejstarší době i o obydlí haštalských farářů. Jako farní dům je již v roce 1353 udáván dům čp. 754, tzv. dům U modré botky, později zvaný U Ujků nebo dům Florianovský. Dům čp. 787 je v roce 1414 zmiňován jako ležící v řadě s farním domem a čp. 753b je v letech 1400 a 1415 udáván jako stojící naproti faře.⁴

V letech 1419 a 1420 byl v přímé blízkosti sv. Haštala vypleněn husity klášter sv. Kláry na Františku. Z této skutečnosti usuzují starší autoři, že zpuštění neušly ani kostel, fara a škola sv. Haštala.⁵ Písemné doklady však o tom neexistují. Naopak, ještě 13 let po tomto datu se beze zmínek o nutné rekonstrukci a opravě udává jako obydlí haštalského faráře dále dům U modré botky.⁶ Po roce 1433 není umístění obydlí haštalského faráře podloženo písemnými prameny. Teprve v roce 1595 je připomínán jakýsi dům U Ujků, který byl jako „bývalá fara“ roku 1554 prodáván Jiříkovi Vinopalovi.⁷ Dům čp. 754 je v pražské berní rule z let 1653–54 označován jako dům po Janu Ujkovi,⁸ lze tedy předpokládat, že farní obydlí přetrvávalo od roku 1433 dále v témže domě, tj. čp. 754/I, který byl po přestěhování faráře (1548) roku 1554 odprodán.⁹

Kostel sv. Haštala a jeho nejbližší okolí; výsek stabilního katastru z let 1841–1842

Roku 1548 získala utrakvistická farnost sv. Haštala novou faru v bývalém tzv. Šternberském domě, čp. 784/I. V něm přebýval haštalský farář až do roku 1624. Tento nový farní dům prodal svatohaštalskému záduší Osvald Eckle, toužimský měšťan, za 150 kop grošů českých se všemi jeho svobodami. Záduší mu kupní peníze splácelo po dobu pěti let, 1549 až 1554.¹⁰

Z hlediska historického místopisu i osudů farní osady má tento dům čp. 784/I své významné postavení. V písemných pramenech je poprvé zmiňován v roce 1363.¹¹ V téže roce je v těsném sousedství připomínán další dům, taktéž se dvorem (domus cum curia), jakéhosi Smichoty. Pokusit se však dnes určit o jaké objekty na poměrně rozsáhlé parcele dnešního čp. 784 se jednalo a kde který z nich ležel, je značně problematické. Z Tomkových místopisných určení, jež jsou pro tuto část Haštalského náměstí dosti diskutabilní, a ze zlomků dalších zpráv lze pouze předpokládat, že v době nejstarší kamenné zástavby zde stálo více domů.

Ty byly průběžně rozprodávány a postupně opět přivtělovány k rozšiřujícímu se Šternberskému dvoru. Tento proces zachycuje zřejmě i zpráva o koupi domu „proti kůru kostela sv. Haštala, na rohu u věže“ královnou Alžbětou pro pana Alberta ze Šternberka.¹² Naproti kůru kostela mezi domy Ješka Litochleba a Matyáše vinaře (čp. 787/I) stál v roce 1400 dům Bohuslava Hájka. O rok později zakoupil za 70 kop tento dům zpět pan Zdislav ze Šternberka a připojil jej ke dvoru.¹³ V letech 1429–1433 již je celý objekt označován přímo jako „curia Sternberg“.¹⁴

Za kůrem kostela, na sledované parcele, v sousedství tehdejší svatohaštalské fary (čp. 754/I), domu dříve Matyáše vinaře, později Václava z Rochova (čp. 787/I) a domu Šternberského (čp. 784/I) stával zřejmě i již zmiňovaný dům Ješka Litochleba, k němuž se váže zmínka o pozdějších majitelích soukenících Peterlinovi, Mikuláši Žaludovi a Zajíčkovi.¹⁵

Podle posledních výzkumů je nutno poopravit dřívější představu o poloze domu zakoupeného v roce 1359 arcibiskupem Arnoštem z Pardubic pro fakultu svobodných umění. Tomek hledal dům Matyáše od Věže (Mathia de Turri) z rodu Welflovičů na místě dnešního domu čp. 808/I. Parcela tohoto domu však byla v době prodeje stále ještě nezastavěnou zahradou za zdí oddělující svatohaštalský hřbitov od areálu kláštera. Naopak pravděpodobné je, že tzv. dům „ad turrim“ stával právě v místech dřívější zástavby Šternberského dvora. V zápise z roku 1430, kdy je dům jako konfiskát prodáván obcí za pouhých 20 kop, je lokalizován podobně jako dům, kupovaný roku 1378 královnou Alžbětou, tj. za kůrem kostela sv. Haštala. Otázkou ovšem zůstává, proč není uváděn jako sousední dům Šternberského dvora. Všechny okolní domy jsou již ve třicátých letech 15. století totiž lokalizovány téměř výhradně vzhledem k tomuto dvoru.¹⁶

V polovině 15. století byly již domy na městišti Šternberského dvora zřejmě sloučeny. Tomek ve svém Dějepise města Prahy popisuje toto místo jako prostranství s uličkou, ze všech stran uzavřené, v němž stálo asi osm domů a uprostřed byla studně.¹⁷ Šternberský dvorec tvořil západní roh tehdejší ulice soukenice Slávičky, nynější Řásnovky. Společně s domy U Soukeníků (čp. 781) a bývalou rasovnou – Kutnauerovským paláckem (čp. 780) byl pravděpodobně posledním výstavnějším domem této strany ulice. Další zástavbu tvořily již od počátku 15. století ponejvíce drobné domky a chatrče zelinářů, kopáčů apod. Jejich přesná identifikace je prakticky nemožná. Tato drobná zástavba se táhla od domu bývalé rasovny (lokalizovaného v roce 1568 jako „dům za farou a vedle domu Petra Beka řezníka“) až k staroměstským hradbám a prostranství před branou sv. Františka.¹⁸ Druhá strana Sláviččiny uličky až do míst, kde stál tzv. Vladařovský dům (čp. 778), byla tvořena klášterní zdí kolem mužského kláštera a tzv. panenské zahrady.¹⁹ Za zdí, na klášterních gruntech, v linii s domem čp. 784 stával výstavný gotický dům, později tzv. Stampachovský, dnešní čp. 783. Budova patřila k zástavbě františkánského kláštera.

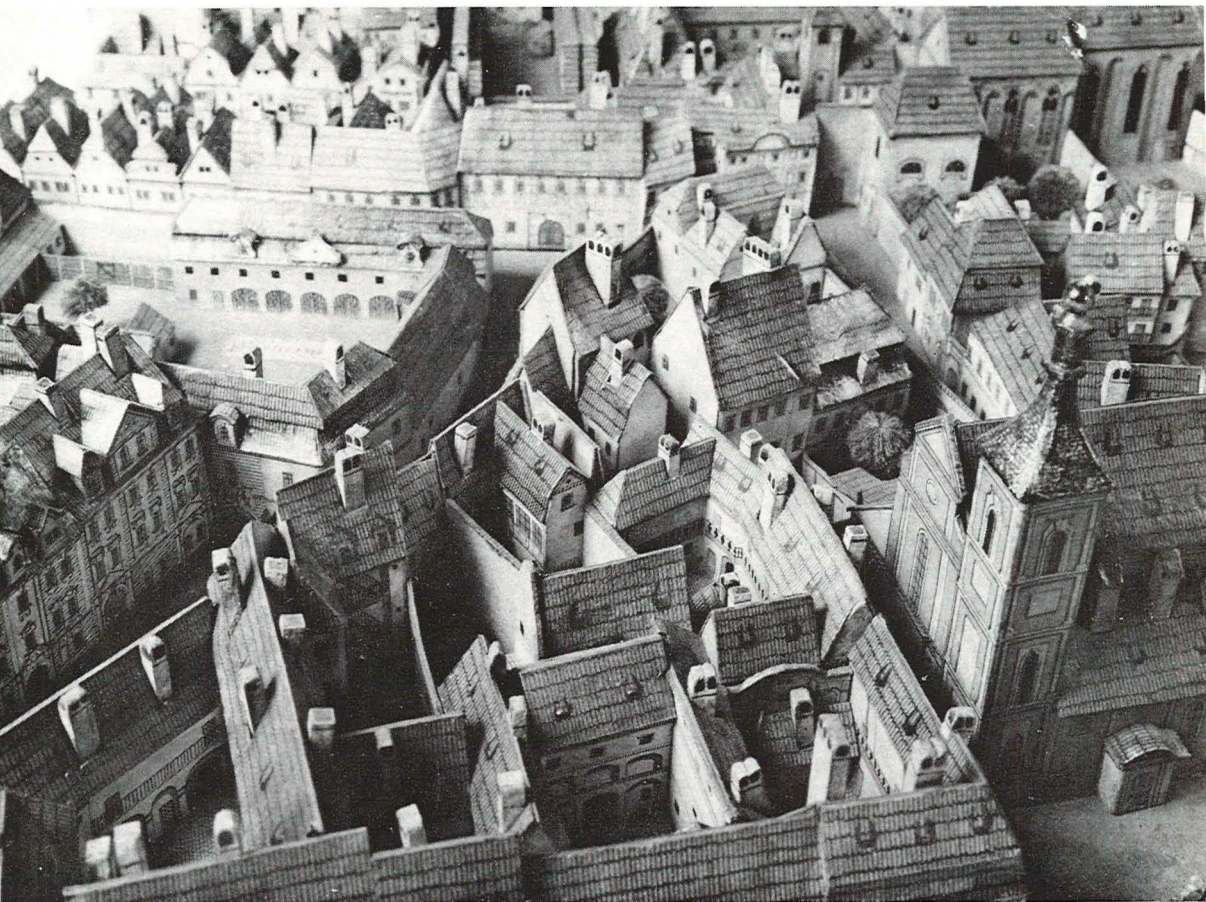
V roce 1455 přešel Šternberský dvůr na Petříka z Rakovníka, jemuž byl darován za věrné služby.²⁰ Kolika domy původní zástavby byl dvorec, od této doby opět označovaný jako dům, tvořen, již nelze určit. Petřík z Rakovníka prodal dům Henrychovi, purkrabímu v Míšni a hraběti z Herynštejnu, pánu z Plavna. V roce 1488 dům výměnou získal jakýsi Václav s manželkou Kateřinou, měšťan Menšího Města pražského, a ten jej v témže roce prodal

Viktorinovi ze Všehrd za 104 kopy. Prokurátor komory království českého prodal dům za 90 kop v roce 1493 Janovi Pibrovi z Pibry.²¹ Další majitelkou bez přesného časového určení se stala Voršila Streypiczová. Majetek zdědila v roce 1546 její sestra Markéta Fleczinová, která vyplatila podíl třetí sestře Kateřině. Markéta Fleczinová postoupila v roce 1548 dům svému zeti Osvaldovi Ecklovi z Toužimi. V téže roce prodal Eckle bývalý Šternberský dvůr úředníkům záduší sv. Haštala, aby zde zřídili novou farní budovu. Okamžitě se začalo se stavebními úpravami pro nový účel domu.²² Farou zůstal dům čp. 784 až do roku 1624. Tehdy se odstěhoval poslední farář a celá farnost sv. Haštala byla přivtělena k záduší týnskému. Opuštěný farní dům byl až do roku 1713 pronajímán za plat k užítku haštského záduší. S konečnou platností byl záduším prodán Ondřeji Hubertovi Erveni ze Schönerben s úmyslem získat prostředky na znovuoobnovení samostatné farnosti.²³ Zádušní důchody byly však natolik ztenčeny, že nemohly zajistit farářů ani výživu. Farnost zůstala tedy neobnovena až do roku 1739, kdy měšťan Jan Ignác Bukovský věnoval jistinu 4000 zlatých, z nichž 3/4 určil na výživu faráře a vydržování farního domu.

V letech 1741–1743 vystavěl tento měšťan vedle tehdejší haštské farní školy (788/I) na zadním hřbitově, zádušním gruntě kdysi koupeném od kláštera anežského, novou faru, dnešní čp. 789/I. Od této doby je lokalizace haštské fary spojena s domem nazývaným v minulosti Stará barevna. Tento dům byl svou historií svázán především s osudy svatohaštské školy.

Nejstarší zmínka o farní škole svatohaštské pochází z roku 1374, kdy jakýsi Mikoláš Trzieska v nadační listině odkazuje 32 grošů chudým žákům školy haštské.²⁴ Lokalizace školy v počátcích její existence není jasná. Pravděpodobné je, že stála na ploše hřbitova vedle kostela. V roce 1417 je naproti domu, stojícímu tehdy na dnešní parcele domu čp. 751 /I, zmiňována škola. V letech 1420, 1424, 1430 a 1434 je škola situována do domu, který tehdy stál naproti čp. 790/I.²⁵

Stejně jako v případech kostela a fary předpokládají starší autoři, že i škola bezpochyby neušla husitskému plenění. Usuzují tak především z potupného popěvku na úroveň školy, která je po době svého rozkvětu náhle srovnávána se šatlavou. Hammerschmidt však veršování přepisuje k dřívějšímu datu ještě před rokem 1420. Sám popěvek zdaleka nenaznačuje, jedná-li se o satiru na nepěkné poškození školní budovy v době bouří, nebo o posměšné hodnocení úrovně vyučování.²⁶ Je pravděpodobné, že škola přestala vyhovovat své funkci a její úroveň poklesla již před husitskými bouřemi. Pro vyplenění školy husity nesvědčí též ta skutečnost, že krátce po roce 1420, beze zmínek o výstavbě nové školy či opravě staré, přebírají vyučování na haštské škole utraktivisté. Teprve v roce 1557 byla prý s velkým nákladem vystavěna nová škola.²⁷ Byla budována naproti čp. 751 na hřbitově, což přesně odpovídá poloze i dřívější školy. Jednalo se tedy o rekonstrukci školy, v jejímž přízemí byla umístěna kostnice.²⁸ Roku 1582 odkázal svatohaštskému záduší jakýsi Jan Rouček dům „ležící vedle krchova sv. Haštala, koupený od Valentina Hubáčka za 200 kop grošů, ale ne zcela zaplacený“ s výminkou, aby z něho byla zřízena škola.²⁹ Tento dům upravený na novou školu stál na místě čp. 790b/I „proti věži kostelní, blíž kostelních dveří“.³⁰ Nová budova byla prostornější, neboť se od roku 1583 několikrát dozvídáme o pronajímání místností,

Pohled od kostela sv. Haštala k faře a Anežskému placu; Langweilův model Prahy, 1826–1833

kteřé nebyly nezbytné pro funkci školy. Bylo to vyvoláno a motivováno skutečností, že utrakvistická farnost sv. Haštala se nalézala ve stále větší finanční tísní. Svízelnou situaci vyřešili osadníci částečně tím, že se v roce 1594 spojili vzájemnou dohodou o společném vydržování faráře, školních mistrů a žakovstva se sousední osadou svatokřížskou.³¹ V poměrně krátké době nevyhovoval ani dům po Janu Roučkovi a záduší se rozhodlo zakoupit pro zřízení školy dům v rohu za kostelem, zvaný v té době Stará barevna. Pro tuto obchodní transakci nemělo však dost peněz, proto se rozhodlo prodat dosavadní školní dům a zádušní domek zvaný Kutnauerovský (čp. 780/I). Zájemci se však nenašli a prodej se uskutečnil až později. V roce 1623 byl prodán Blažejí Urbanovi školní dům po Janu Roučkovi za 1200 kop a Kutnauerovský zádušní domek, tzv. stará rasovna, byl prodán teprve v roce 1691 jako spáleniště po požáru, který v roce 1689 zasáhl téměř všechna stavení svatohaštalské farní osady.³² Úředníci záduší však potřebovali peníze na koupi Staré barevny neodkladně. Roz-

hodli se proto prodat s povolením osady 18 stříbrných kalichů a 1 stříbrnou monstranci. Prodej zádušních klenotů se uskutečnil 10. dubna 1620. Dům byl poté koupen za sumu 450 kop grošů českých od paní Voršily Škrétové Šotnovské ze Závovic přímo na vystavění školy. Parcela kolem měla sloužit k rozšíření hřbitova.³³

Dům čp. 788–789, nazývaný v 16. a počátkem 17. století Stará barevna, stál v rohu, do něhož se sbíhaly hradby františkánského kláštera a zdi svatohaštalského hřbitova. Na hranicích jeho parcely končila jurisdikace tzv. postranních práv kláštera klarisek, později dominikánů a začínala právní moc Starého Města pražského. Celá parcela, až na úroveň rohu ulice Anežské a ulice U obecního dvora, patřila zřejmě na počátku 15. století Janu ze Smržova, sekretáři krále Václava IV. Již tehdy byl dům v kupní smlouvě lokalizován jako ležící u hřbitova sv. Haštala (in cimiterio S. Castuli).³⁴ Od pána ze Smržova koupil dům nejvyšší písař staroměstský, později vrchní písař krále Václava, doktor Jan z Weilburka za 30 kop grošů.³⁵ V roce 1418 odkázal pán z Weilburka celý dům konventu kláštera Skalického na Kouřimsku. Po husitských bouřích se dům dostal do rukou pražské obce, byl již zřejmě poškozen, neboť jeho cena v roce 1429 poklesla na pouhých 16 kop grošů.³⁶ Od této doby končí zprávy týkající se nepochybně výstavného domu pánů ze Smržova a Weilburka. Teprve o sto let později připomínají písemné prameny v rohu hřbitova u haštalského kostela jakýsi zádušní domek.³⁷

Objasnění zástavby a držby v severozápadním rohu dnešního Haštalského náměstí je ztíženo skutečností, že domy, které zde na sebe těsně přiléhaly a mezi nimiž se pravděpodobně nalézaly i průchozí dvory, byly v 1. polovině 20. století zbourány, aniž byla pořízena základní dokumentace.

Od roku 1527, kdy je zádušní domek poprvé zmiňován v zádušních účtech, dozvídáme se o něm jako o „domku špitálském či zádušním“ v průběhu 16. století ještě několikrát. Haštalské záduší jej pronajímalo za plat až do roku 1554, kdy jej držel haštalský zvoník. V následujících letech byl domek opuštěný a pustl až do roku 1580. Tehdy jej záduší natrvalo prodalo.

Součástí domu čp. 788/I, v pozdější době nazývaného Stará barevna, se zádušní domek stal až po roce 1580. Teprve od tohoto roku, kdy jej od záduší zakoupil barvíř a mandlíř Cyryak Stohl, nacházíme v pramenech oba domy pod názvem „barevna po Cyryaku Stohlovi“, tedy již jeden dům.

V kupní smlouvě na zádušní domek z roku 1580 je Cyryak Stohl udáván jako majitel vedlejšího domu: „...Jakož jest od starodávna dům skrovný vedlé vrat zadních, jdouce z Františka po levé ruce a podlé domu Cyryaka Štola mandlíře z druhé strany ležící náležel k záduší sv. Haštala, kterýžto dům ouředníci záduší sv. Haštala vždycky jsou pronajímali a na větším díle služebníkům zvláště zvoníkům na dosti skrovných penězích. A týž dům k znamenitému spuštění jest přišel, i s jistým a bedlivým uvážením a povolením starších i všechněch osadních veš dotčeného záduší sv. Haštala jest ten dům panu Cyryaku Štolovi mandlíři, dědicům a budoucím jeho prodán za sumu 100 kop míšeňských...“.³⁸

Na mylném předpokladu, že zádušní domek zabíral celou parcelu čp. 788–789/I, byl postaven závěr, že onen „dům z druhé strany“, původní majetek Stohla, byl dnes již neexistující dům čp. 805/I. Původní Barevna ležela však podle údajů kupních smluv v místech čp.

788/I a dům čp. 805/I s ní sousedil, snad byl i její pravděpodobnou součástí.³⁹ Lze usuzovat, že prostor dnešního hřiště a farní zahrady až k domům čp. 806 a 807/I tvořil jednotnou parcelu bývalého dvorce pána z Weilburka, který byl rozprodán po husitských bouřích a opět postupně spojován v pozemek pozdější tzv. Staré barevny. Z jedné strany stály domy čp. 805 a 788 a z druhé strany končil pozemek hradbou minoritského kláštera. K severnímu konci se přimýkal zádušní domek vedle zadní branky hřbitova, východní konec byl uzavřen klášterní branou v místech dnešního čp. 812 a 806/I.⁴⁰

O domech na této velké parcele se dozvídáme v souvislosti s pozdější Starou barevnou teprve v roce 1549. Tohoto roku koupil měšťan Vavřinec Pražák se svou manželkou Salome nou dům ležící „mezi Františkem a Buryanovým oboustranně“. Mezi klášterní zdi a domem nestál zádušní dům, Vavřinec Pražák tedy kupoval dům čp. 805, který tehdy vlastnil rukavič ník.⁴¹ O deset let později, roku 1559, koupil od Vavřince Pražáka Jan Mydlář dům „mezi záduším a kloboučnickovým“. Místní určení napovídá, že tentokrát se jednalo o dům ležící bezprostředně vedle zádušního domku, tedy o dům čp. 788/I.⁴² Shodné ocenění domů v kup ních smlouvách i jejich poloha může však také znamenat, že obě tržní transakce se týkaly jednoho domu, spojeného čp. 805 a 788. V roce 1559 se tedy majitelem domu vedle tehdy již opuštěného zádušního domku stal Jan Mydlář. Z pramenů se dozvídáme, že po celých sedm let své držby nesplatil Pražákovi dlužnou částku. V roce 1566 prodal totiž Mydlář dům novému majiteli, barvíři Matouši Stohlovi a splátky za dům nepřijímal až do roku 1572 Mydlář, nýbrž ještě po celých pět let Vavřinec Pražák.⁴³

Dům byl v roce 1569 opět prodán a nový majitel barvíř Voldřich Czynler splácel nadále dům Vavřinci Pražákovi.⁴⁴ V roce 1571 připadl dům Matoušovu bratru Cyryakovi, ten za něj doplatil dluh Vavřinci Pražákovi i Janu Mydláři a v roce 1574 se stal jediným majitelem.⁴⁵ O šest let později rozšířil mandlřř Stohl svou držbu dále na východ koupí zmíněného pustého zádušního domku, přistavěného ke klášterní zdi, v té době již asi na mnohých místech poruše né. Ze zádušního domku se uvázal splácet každoročně k záduší plat 1 kopu míšeňských grošů.⁴⁶ Po této koupí a pravděpodobné stavební úpravě sousedících objektů přikoupil v roce 1585 Cyryak Stohl i „prázdné místko na Františku“. Tzv. prázdné místko bylo odpro dáváno za sumu 20 kop grošů českých v rámci dominikánské parcelace klášterního placu a zahrad. Kupní smlouva uzavíraná mezi barvířem Stohlem a provinciálem kláštera Ludví kem Romanuelem vymezovala „místku“ přesné hranice: „...zděli ode zdi počnouce od mříže krchova svatého Haštala až ke dvorečku Tomáše Lefelmona a s šíří, jakž ohrazení téhož dvorečku při domu Tomáše Lefelmona ukazuje...“.⁴⁷ Lefelmonův dům s dvorečkem byl v této době patrně téměř novostavbou.⁴⁸

Ze zakoupeného místa se Cyryak Stohl zavázal splácet klášteru dědičný plat 1 a půl kopy. V roce 1590, po smrti barvíře Stohla, dostal se celý spojený majetek do držby jakémusi Křištofovi Betengklovi z Nayenperku, který jej postoupil po třech letech paní Alžbětě provdané za Ludvíka Korálka z Těšina, sestře Václava Treytlara z Krošvic.⁴⁹ Nová majitelka si ještě téhož roku, tj. v roce 1593, stěžovala u české komory, že převor kláštera sv. Anežky zbořil zeď vystavěnou pravděpodobně jako severní ohraničení pozemku přikupovaného Cyryakem Stohlem. Na místo zdi prý dal vystavět nová stavení, což „proti smlauvě a hamfestu učiniti

neměl".⁵⁰ Tato zpráva poprvé zaznamenává nesváry vznikající kolem držby tzv. prázdného místa, bourání staré klášterní zdi a stavby zdí nových.

V roce 1610 připadla Stará barevna s celým svým pozemkem panu Voldřichovi Rabenštejnskému. Podle zápisu to byly „dva domy někdy Cyryaka Stohla mandlíře“ v ceně více než 900 kop grošů míšeňských. Jednalo se tedy jak o dům vzniklý spojením čp. 788 se zádušním domkem, tak i o dům v severozápadním rohu parcely čp. 805.⁵¹ Již o tři roky později se Barevna dostala do držby nejbližší příbuzné Voldřicha Rabenštejnského, paní Voršile Florynové z Cymperka, provdané za Jiřího Škrétu Šotnovského ze Závořic. V roce 1620 projevilo o část Staré barevny zájem svatohaštalské záduší. Vyjednávalo se o prodeji pouze jednoho z domů, toho, jehož průčelí bylo orientováno do rohu haštalského hřbitova a spolu s tímto domem se jednalo i o koupi celé zadní parcely, včetně „místka“. Úředníci záduší „...dostali koupí jeden dům na krchově záduší sv. Haštala ležící, slove Starou Barevnu od paní Voršily Florynové z Cymperku za sumu 450 kop míš. s místkem vedle domu barevny k rozšíření hřbitova a vystavení školy...“.⁵²

27. dubna 1620 se začala Barevna přestavovat pro účely školní budovy a již 2. listopadu téhož roku bylo sem uvedeno žactvo haštalské i svatokřížské osady. Současně se stavební úpravou budovy byla opravována a na mnohých místech znovu budována zeď kolem celého pozemku, který se měl stát tzv. zadním hřbitovem.⁵³ Výstavbu nové zdi si záduší usnadňovalo uzavíráním smluv se svými sousedy, v nichž se jmenovitě např. Josef Kerber, majitel domu čp. 806/I a Kryštof Hoffner, z dřívějšího čp. 807/I, tedy nástupce Tomáše Lefelmona, zavazují zbořit starou, zřejmě již porušenou zeď a na jejím místě a z jejího materiálu vystavět zeď novou, která by potom připadla jejím stavitelům do vlastnictví.⁵⁴ Tzv. zadní hřbitov byl v krátké době obehnan novou zdí, která určovala jeho hranice téměř shodné s dnešní farní zahradou a zadním školním hřištěm.

10. prosince 1620 uplatnil nárok na nový školní dům a díl zadního hřbitova, původně pozemek Anežského kláštera, nový převor Václav Dominik Scybusky. Vznesený nárok byl postaven na tvrzení, že nová farní škola, přesněji její severovýchodní zeď, byla vystavěna na zbořené hradbě minoritského kláštera a tzv. zadní hřbitov osadníci ohradili novou zdí prý na pozemcích kláštera. Svatohaštalská osada proti převorovu záboru protestovala, a tak započal dvouletý soudní proces.⁵⁵ Vyřešením sporu mezi záduším a klášteřem končí zprávy haštalské pamětní knihy, které se bezprostředně týkají držby a dějin domů ležících na bývalé rozsáhlé parcele pána ze Smržova a pána z Weilburka. Spojený dům čp. 788–789/I v minulosti nazývaný Stará barevna již u svatohaštalského záduší zůstal. Jedna jeho část plnila nadále funkci farní a posléze normální školy, východní polovina budovy byla v letech 1741–1743 přestavěna na novou faru.

Místopis mnohých domů svatohaštalské čtvrti je dobovými zprávami určován pomocí jejich vztahu vůči haštalskému hřbitovu a hradbě. Farní hřbitov kolem kostela vznikl asi současně s osídlením a zástavbou celé osady. V nejstarší době nebyl zřejmě po celém obvodu ohrazen, část hřbitovní hranice byla na severu tvořena klášterním opevněním. Hřbitovní zeď je ve farních zápisech poprvé připomínána v letech 1523 a 1524. Tehdy se prý kamenem opravovala „zeď krchova“.⁵⁶ Kamenná zeď je zmiňována také v roce 1542, kdy farní úředníci zapi-

sovali platy z jakýchsi krámků vestavěných do zdi hřbitova. Hřbitovní hradba byla znovu opravena v roce 1548 a roku 1613 byl prý díl zdi omítán. V zápisech týkajících se parcelace Anežského klášterního placu se haštalská hřbitovní zeď objevuje též. Například v roce 1574 povoluje klášter Jiříku Aampachovi stavbu domu na pozemcích kláštera, přiléhajících ke hřbitovu, ale tak, aby dům nebyl stavěn na hřbitovní zeď.⁵⁷ Haštalský hřbitov měl hlavní bránu opatřenou vraty a nejméně dvě postranní branky, z nichž jedna je připomínána v souvislosti s domem Stará barevna.⁵⁸ Ještě před rozšířením haštalského hřbitova o tzv. zadní hřbitov kolem budovy školy opravovala se znovu zeď předního hřbitova.⁵⁹ Rozloha tohoto předního hřbitova, zaujímajícího téměř celé nynější Haštalské náměstí, byla podle záznamů farní knihy 111 a 4/6 čtverečních sáhů. Zadní hřbitov, který byl po roce 1787 přeměněn na farní zahradu, měl plochu 281 čtverečních sáhů. Zeď předního haštalského hřbitova byla zbořena v letech 1832–1833, byla tím vytvořena plocha náměstí a terén kolem kostela narůstající po staletí novými navážkami hřbitovní zeminy se snížil a odkryl zdi kostela.

Archivní záznamy týkající se držby domů v této oblasti dovolují vyslovit předpoklad, že kolem kláštera Anežčiny fundace se v průběhu 13. století a především ve 14. století a v 1. polovině 15. století nacházely domy a dvorce společenské skupiny poměrně politicky význačné a majetkově silnější. Výběr místa byl nepochybně úmyslný. Vývoj držby domů během 14. až 17. století umožňuje v určité míře rozpoznat průběh zpětné parcelace spojených větších celků, především po husitských bouřích a následných konfiskacích, a postupnou pauperizaci svatohaštalské farní osady.

Pro vytvoření představy a konečného obrazu o pražském středověkém osídlení je tedy třeba nejen poznání vlastního domu, jako stavebního objektu, nýbrž i jeho ekonomicko-sociálního zázemí.

POZNÁMKY

¹ RBM I., Praha 1855, s. 390, č. 829

² K roku 1369 se váže písemná zpráva o patronátu českých královen; Lib. erect. IV., s. 135, tamtéž XIII., s. 168

³ Tamtéž VI., s. 95 a D 12, s. 48; V. V. Tomek v Dějepise města Prahy I., Praha 1855, s. 387, předpokládá, že všechny kostely pražské byly farními již před rokem 1348. Skutečností je, že již v roce 1353 je v samé blízkosti kostela uváděn dům plebána (domus plebani S. Castuli) – tentýž, Základy místopisu pražského I., Praha 1866, s. 195. Svatohaštalský plebán je však připomínán již v roce 1268, kdy vystupuje jako jeden ze svědků písemné smlouvy – RBM II., Praha 1882, s. 242, č. 624

⁴ Tomek, V. V.: Základy..., dodatky s. 234

⁵ Navrátil, K.: Osudy kostela, fary a školy u sv. Haštala, Praha 1861, s. 11. Tato práce existuje i v nezkráceném rukopise jako farní Pamětní kniha bývalého archivu sv. Haštala, deponovaného nyní na farním úřadě u sv. Jakuba. Autor zde přesně cituje své prameny, přepisuje velmi podrobně hamfesty a záznamy knih trhových, dnes již neexistujících. Jeho hlavním pramenem jsou tzv. Regesta majora diocesis s. Castuli anno 1595 per M. Nicolaum Conecium Jaroměřensem fundata, čili Pamětní kniha I. a tzv. Regesta minora – či oučty zádušní a) 1523–1554, b) 1596–1617, c) 1619–1644. Navrátil v tomto rukopise datovaném roku 1858 uvádí, že jsou ztracena rejstra zádušní roku 1478 založená a rejstra zádušní od roku 1555–1595. Regesta majora a Regesta minora, která mají být prý uložena v AMP, jsou dnes již neznámá také. Pramenné zprávy jsou v tomto článku přepisovány z Navrátilova rukopisu nadále označovaného jako Pamětní kniha.

⁶ Tomek, V. V.: Základy..., I., s. 195. Zprávy pro dům čp. 754 končí rokem 1433.

- ⁷ Pamětní kniha, s. 71 – Reg. maj., fol. 7: „...v tom domě, kdež nyní (1595) u Ujků říkají, jakž pak Anjel v mešném rouchu a kamene vytesaný doposád na témž domu se spatřuje..., ...prodán a to nějakému Jiříkovi Vinopalovi“.
- ⁸ Liva, V.: Studie o Praze pobělohorské III., Sborník příspěvků k dějinám hl. města Prahy IX., Praha 1935, s. 121
- ⁹ Pamětní kniha, s. 165 zaznamenává k roku 1564 prodej Kutnauerovského domu u sv. Haštala – tj. čp. 780, který je v zápisu situován „vedle domu někdy Michala Vinopala“. Pokud se jednalo o příbuzného Jiříka Vinopala, potvrdilo by to předpoklad, že rodina prodala dům poblíž domu čp. 780 a přestěhovala se do bývalé fary v domě U modré botky. Skrovné informace o farním domě U modré botky – U Ujků, nám mohou podat pouze výpisky z farních výdajů v Pamětní knize, s. 262: 1523 zřízení žlab na faru; 1524 přístřešek z prken nad záchodem na faře; 1525 spravování skel na faře a opravování kamen; 1526 oprava sklepa na faře; 1527 dláždí se farní kuchyň; 1536 zřizuje se zeď nad stájí ve faře; 1537 dělá se nová podlaha ve faře; 1546 pobíjí se fara šindelem. Roku 1548 se naposledy opravuje „stará fara“ a výdaje záduší se od tohoto roku věnují již na rekonstrukci nové fary.
- ¹⁰ Pamětní kniha, s. 396 – Reg. maj., fol. 6, 7: Lib. contract. fulvo 2., fol. 154 (mezi knihami roku 1945 shořelými)
- ¹¹ Tomek, V. V.: Základy..., I., s. 198 přiřazuje k čp. 781a pro rok 1363 (?). Údaj pro čp. 784 a rok 1363 čerpá ze stejného pramene a vyvozuje z něj zřejmě, že dům „se dvorem“ byl již tehdy „šternberským dvorem“.
- ¹² Reg. maj., fol. 1; přepisuje i Hammerschmidt, J. F.: *Prodromus gloriae pragenae*..., Praha 1723, s. 45
- ¹³ Tomek, V. V.: Základy..., dodatky I., s. 235; Tomek nesprávně přiřazuje dům Ješka Litochleba k domu čp. 783, tatáž, s. 236
- ¹⁴ Tamtéž, I., s. 198
- ¹⁵ Tamtéž, pro rok 1429 – domus Sstermberk penes domum Nicolai Zalud pannificis. Tomek opět nesprávně přiřazuje k domu čp. 783, který byl v té době ještě součástí kláštera. Je pravděpodobné, že zápisy se vztahují na dům čp. 781, který je ještě v roce 1548 označován jako dům soukeníka Tichavy, později U soukeníků. Pamětní kniha, s. 202, Reg. maj., fol. 2
- ¹⁶ Tomek, V. V.: Dějepis města Prahy II., Praha 1871, s. 210. Tamtéž, I., s. 201; Reg. maj., fol. 2b. Srov. Joachimová, J., Libal, D.: Na troskách mužského kláštera Na Františku, *Ochrana památek* 1956, s. 27; Mayer, J., Vodičková, J.: Nález domu U věže, *Staletá Praha III*, 1967, s. 148 nn; Stavebně historický průzkum ze šedesátých let publikován v rámci pasportizace – SÚRPMO – pasport čp. 784/I. Označení objektu „ad turrim“ nevyjadřuje jednoznačně, že se jednalo skutečně o stavbu věžového typu. Závěry archeologických výzkumů viz M. Tryml: *Staletá Praha XVI*, 1986, s. 75
- ¹⁷ Tomek, V. V.: Dějepis... II., s. 208
- ¹⁸ O tomto domě viz Pamětní kniha, s. 167, 174 ad.
- ¹⁹ Joachimová, J., Libal, D.: Na troskách..., plánek. Tomkovo přiřazení majitelů k domům čp. 808, 783, 782 již na počátku 15. století je chybné. Otázkou zůstává identifikace tzv. Vladařovského domu k čp. 778.
- ²⁰ Navrátil, K.: *Osudy*..., s. 16, Reg. maj., fol. 2
- ²¹ Tamtéž, fol. 2, 3
- ²² Tamtéž, fol. 5
Stavební úpravy čp. 784 jako farního domu zaznamenává Pamětní kniha, s. 262: 1548 nové schody, 1549 přestavba sklepa, 1550 dláždění cihlami, 1552 opravování zdi kolem fary, 1597 zadní vrata do fary, 1613 předlažduje se farní dvůr křemenem, omítá se část fary a hřbitovní zdi, 1616 výstavba zbořeně zdi, podvlékají se trámy, 1618 nová světnice z komory, pavlač s přístřeším, malování světnice.
- ²³ Navrátil, K.: *Osudy*..., s. 16; *Oučty zádušní 1711–1713*, Lib. contr. rubro 4, fol. 78, 227, 348
- ²⁴ Lib. erect. VI., s. 142
- ²⁵ Tomek, V. V.: Základy I., s. 201
- ²⁶ Hammerschmidt, J. F.: *Prodromus*..., s. 46, 75 k datu 14. října 1400; Winter, Z.: Život a učení na partikulárních školách v Čechách, Praha 1901, s. 117
- ²⁷ Ruth, F.: *Kronika královské Prahy I*, Praha 1903, s. 215, bez udání pramene – „vystavěli školu novou s velkým nákladem, a dole v přízemku byla kapla, jako v ní kosti chovají...“
- ²⁸ Existence haštalské kostnice se před rokem 1557 samozřejmě předpokládá někde na ploše hřbitova. Pamětní

kniha, s. 288: „Při hřbitově svatohaštalském byla také kostnice, činí se o ní zmínka roku 1545, v němž se opravovala. Roku 1597 stavěla se zeď při kostnici, aby tudy lidé nechodili ani svině...“; tamtéž, s. 178, údaj z Reg. min. fol. 60... „na novou kostnici sebráno od osadních 52 kop 45 gr...“

Tamtéž, s. 288... „ve čtvrtek po sv. Linhartu roku 1601 novou kostnici staví. Starou kostnici 5 dní bořili a z ní několik dní kosti do nové přenášeli.“ Nová kostnice stavěná v roce 1601 je nynější domek čp. 1041, který byl po zrušení hřbitova v roce 1832 přeměněn na obydlí kostelníka. Stará kostnice na ploše hřbitova naproti domu čp. 790 plnila tedy svou funkci ještě i po přenesení školy do domu čp. 790b v roce 1582. Zbourána byla až v roce 1601.

²⁹ Pamětní kniha, s. 202 – zápis trhový na školu osady sv. Haštala od Jana Rouczka koupenou – Reg. maj., fol. 45.

Tamtéž i kvittance splácení dluhu za Jana Roučka do roku 1584; Hammerschmidt, J. F.: *Prodromus...*, s. 46

³⁰ Reg. maj., fol. 45; Lib. contr. caeruleo 1., fol. 2, antiq. Urbis Prag – viz Navrátil, K.: *Osudy...*, s. 17, F. Ruth tento dům označuje pro pozdější dobu jako Jihlavský. Jednalo se o dům zmiňovaný v pramenech již v roce 1404; Tomek, V. V.: *Základy I.*, s. 202 – 30. léta 15. století dům soukeníka Petra Slona z Mělníka.

³¹ Reg. maj., fol. 46, 105

³² Tamtéž, fol. 142; prodej čp. 790/I – staré školy v roce 1624 za 600 kop čes.; Líva, V.: *Studie III.*, s. 116, AMP 2114, fol. 322b, 486b

Dům čp. 780, tzv. Kutnauerovský paláček, rasovna, dům pohodných, byl podle odkazu z roku 1564 zádušním domkem, z něhož vycházel roční plat k záduší sv. Haštala a povinnost čistit záchody na haštalské faře a škole. V roce 1568 byl dům prodán Václavovi Králi za 300 kop míš. Až do počátku 20. století se zde tradoval název „mezi králi“. Pamětní kniha, s. 167 přepisuje z Reg. maj., fol. 55. Místní určení v Reg. min., fol. 30, 34, 44, viz Pamětní kniha, s. 174

Tomkova identifikace drobné zástavby této oblasti je značně nejasná, lze z ní ale usuzovat na profese zdejších obyvatel – viz *Základy I.*, s. 197, 198

³³ Reg. maj., fol. 143, 169

³⁴ Stavebně historický průzkum proveden v 60. letech v rámci pasportizace SÚRP MO – pasport čp. 788–9/I. Archeologický výzkum prováděn Pražským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody v letech 1980–81.

V roce 1400 patřil dům jakémusi Mikuláši, notáři města Kutné Hory, viz Tomek, V. V.: *Základy...*, dodatky odd. 1., s. 236

³⁵ Tentýž, *Základy...*, I., s. 203; 1404... „prope cimiterium ecclesiae S. Castuli Johannes de Wilburg doctor decretorum et protonotarius majoris civitatis Pragensis emit domum cum omnibus muris in quadro circum circa, fenestris, stillicidiis“. – Pán z Weilburka byl v těchto letech majitelem nejméně 4 domů, například i rozsáhlého domu na místě dnešního čp. 800, kde byla i lázeň.

³⁶ Tamtéž

³⁷ Reg. min., fol. 15. Pamětní kniha, s. 161 „...Item (přijali jsme) domek zádušní, kterýž držala nebožka stará rychtářka paní Lidmila v poručení, i postoupil jest Pavel sladovník toho domku osadě k záduší, plat z něho půjde 1 alb...“.

³⁸ Pamětní kniha, s. 161

³⁹ Již v roce 1429 a 1433 je bývalý druhý dům pána z Weilburka, čp. 805 uváděn jako chudý (malý) domek, oceňovaný pouhými pěti kopami gr. – Tomek, V. V.: *Základy...*, I., s. 203

⁴⁰ Dům po koupí zádušního domku a jeho připojení charakterizován jako „dům Cyryaka mandlíře na krchově vedlé dveří, jimiž se na František jde...“. Tzn. zadních vrat haštalského hřbitova, jimiž se vcházelo na Anežský plac. Viz plánek

⁴¹ Pamětní kniha, s. 223 – opis z Lib. contr. fulvo 2do, fol. 190: „Vavřinec Pražák koupil sobě, Salomeně manželce a dědicům svým dům ležící mezi Františkem a Buryanovým oboustranně, od Hieronyma Rukavičnicka a Susany manželky jeho za sto kop gr. čes...“.

⁴² Tamtéž, s. 224 – opis z Lib. contr. fulvo 2, fol. 431

⁴³ Tamtéž

⁴⁴ Tamtéž, Pamětní kniha, s. 225 – Reg. maj., fol. 147: v letech 1569 a 1570 potvrzuje Vavřinec Pražák, že jako

splátku za dům přijal peníze od Voldřicha Czynlera, barvíře pláten. Pan Voldřich je označován jako „náměstek“ Matouše Stohla.

⁴⁵ Tamtéž, opis z Lib. contr. Albo 2, fol. 140 – Jan Mydlář potvrzuje přijetí poslední splátky a doplacení dluhu za dům.

⁴⁶ Tamtéž, s. 161

⁴⁷ Tamtéž, s. 213, 214 – „Vejpis hamfestu“ – Reg. maj., fol. 143 – AMP, 2242, fol. 20

⁴⁸ Tomek, V. V.: *Základy...*, I., s. 203, umísťuje omylem na parcelu dnešního čp. 807 dům v hodnotě 70 až 100 kop gr. již v první polovině 15. století. V této době však byl klášter stále ještě v rukou františkánů a jeho pozemky stály odděleny od městských parcel vysokou klášterní zdí. V Reg. maj., fol. 144 je první zmínka o majiteli domu, jehož parcela vznikla až po vytvoření tzv. postranního práva bl. Anežky. Obdobně to platí i pro sousední dům čp. 806, zmiňovaný poprvé v zápisech svatoanežské jurisdikce v roce 1601 jako dům odprodávaný Vavřincem Šnaydrem za 112 kop míšeňských Josefu Kerberovi – AMP 2242, fol. 65a, a dále tamtéž, fol. 61a

⁴⁹ Pamětní kniha, s. 225 – Reg. maj., fol. 147: „...Křištof Betengkl... zmocněn dvou domů i jiného statku někdy Cyryaka Stohla...“

⁵⁰ SÚA, SM (K) 199/3

⁵¹ Pamětní kniha, s. 227 (Lib. contr. caeruleo, 2, fol. 524)

⁵² Byla placena přibližně polovina z ceny obou domů z roku 1610. Pamětní kniha, s. 163 – Reg. maj., fol. 143

⁵³ Tamtéž, s. 211 – Reg. maj., fol. 141: „27.4.1620 s povolením celé osady začalo se dílo při domu barevny, jak od zedníkův, tak tesařů...“

⁵⁴ AMP, 2148, fol. 130, 130'

⁵⁵ Písemnosti podrobně přepisuje Pamětní kniha z Reg. maj., fol. 143–157

Spor se záduším založil převor na tvrzení, že „...místko... nyní již zdí novou od nich osadních kostela sv. Haštala obehnané, též zeď vedle barevny, a nyní nové školy jejich napříč běžící již zbořenou sobě zosobiti na ní také díl té školy jako pilíř vyzdvihnouti dali....“ Reg. maj., fol. 156

⁵⁶ Pamětní kniha, s. 279

⁵⁷ Reg. maj., fol. 16

⁵⁸ Reg. min., fol. 147 – účty za mříže do krchovních dveří

⁵⁹ Pamětní kniha, s. 279: „Roku 1616 začali dělati zeď na krchově k Františku 5. Aug. až do 20. Aug. k čemuž 11 for kamene potřebovali...“